

Exam. Code : 214804

Subject Code : 5205

M.A. Music (Instrumental) Semester—IV

GURMAT SANGEET

Paper—XIII

Time Allowed—3 Hours]

[Maximum Marks—100

Note :—(1) Attempt **FIVE** questions in all.

(2) Question No. 1 is compulsory, which consists of **20** objective type questions, carrying **1** mark each.

(3) All questions carry equal marks.

1. (i) Write two names of Rababi Keertankars.

(ii) Write two names of Sikh Keertankars.

(iii) Write the birth and death year of Guru Nanak Dev Ji.

(iv) Whose 'Bani' is mentioned in Guru Granth Sahib ?

(v) Write names of four ragas mentioned in Guru Granth Sahib.

Write in **TWO** lines on the following :

(vi) Manglacharan.

(vii) Reet.

- (viii) Guldasta. 20
- (ix) Jodi. 20
- (x) Shaan. 20
- (xi) Tans. 20
- (xii) Israj. 20
- (xiii) Rabab. 20
- (xiv) Names of two Dhadhis. 20
- (xv) Names of two Kavishars. 20
- (xvi) Write names of books of Sant Sarwan Singh Gandharb. 20
- (xvii) Who was Bhai Mardana ? 20
- (xviii) Write two lines on the contribution of Mahant Gaja Singh. 20
- (xix) What are the elements of classical music in Gurmat Sangeet ? 20
- (xx) Name of Sankiran Raga mentioned in Guru Granth Sahib. 20
2. What do you know about the elements of folk music in Gurmat Sangeet ? 20
3. Write the brief life sketch and contribution of Sant Sarwan Singh Gandharb. 20

4. Write about the Kavishar tradition of Gurmat Sangeet. 20
5. What is the contribution of Rababi Keertankars in Gurmat Sangeet ? 20
6. Write in detail on any **ONE** of the following instruments : 20
- (i) Dilruba
- (ii) Saranda.
7. What are the various Keertan trends of Gurmat Sangeet ? 20
8. Write the contribution of Guru Gobind Singh Ji towards music. 20

(Punjabi Version)

- ਨੋਟ :—** (1) ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਲ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ।
- (2) ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1 ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ 20 ਵਸਤੂਨਿਸ਼ਠ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ 1 ਅੰਕ ਹੈ।
- (3) ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਅੰਕ ਹਨ।
1. (i) ਰਬਾਬੀ ਕੀਰਤਨਕਾਰਾਂ ਦੇ ਦੋ ਨਾਂ ਲਿਖੋ।
- (ii) ਸਿੱਖ ਕੀਰਤਨਕਾਰਾਂ ਦੇ ਦੋ ਨਾਂ ਲਿਖੋ।
- (iii) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦਾ ਸਾਲ ਲਿਖੋ।
- (iv) ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਦੀ ਬਾਨੀ ਵਰਣਿਤ ਹੈ ?
- (v) ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਵਰਣਿਤ ਚਾਰ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲਿਖੋ।

ਨਿਮਨਲਿਖਿਤ ਉਪਰ ਦੋ ਲਾਈਨਾਂ ਲਿਖੋ :

- (vi) ਮੰਗਲਾਚਰਨ
 - (vii) ਰੀਤ
 - (viii) ਗੁਲਦਸਤਾ
 - (ix) ਜੋੜੀ
 - (x) ਸ਼ਾਨ
 - (xi) ਤਾਨ
 - (xii) ਇਸਰਾਜ
 - (xiii) ਰਬਾਬ
 - (xiv) ਦੋ ਧਾਡਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ
 - (xv) ਦੋ ਕਵਿਸ਼ਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ
 - (xvi) ਸੰਤ ਸਰਵਨ ਸਿੰਘ ਗੰਧਰਬ ਦੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲਿਖੋ।
 - (xvii) ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਕੌਣ ਸੀ ?
 - (xviii) ਮਹੰਤ ਗਜਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਉਪਰ ਦੋ ਲਾਈਨਾਂ ਲਿਖੋ।
 - (xix) ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਕਲਾਸੀਕਲ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਤੱਤ ਕੀ ਹਨ ?
 - (xx) ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਵਰਣਿਤ ਸੰਕੀਰਣ ਰਾਗ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਖੋ।
20×1=20
2. ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਤੱਤਾਂ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ? 20

3. ਸੰਤ ਸਰਵਨ ਸਿੰਘ ਗੰਧਰਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੈ ਅਤੇ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ। 20
4. ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਕਵਿਸ਼ਰ ਪਰੰਪਰਾ ਬਾਰੇ ਲਿਖੋ। 20
5. ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਰਬਾਬੀ ਕੀਰਤਨਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕੀ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ ? 20
6. ਨਿਮਨਲਿਖਿਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਾਧ ਉਪਰ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਲਿਖੋ :
(i) ਦਿਲਰੂਬਾ
(ii) ਸਾਰੰਦਾ। 20
7. ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੀਰਤਨ ਰੁਝਾਣ ਕੀ ਹਨ ? 20
8. ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਲਿਖੋ। 20

(Hindi Version)

- ਨੋਟ :— (1) ਸਭੀ ਮੈਂ ਸੇ ਕੁਲ ਪਾਂਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ।
- (2) ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੰਖਿਆ 1 ਅਨਿਵਾਰਯ ਹੈ, ਜਿਸਮੇਂ 20 ਵਸਤੂਨਿਘ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ। ਪ੍ਰਤਿਯੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਾ 1 ਅੰਕ ਹੈ।
- (3) ਸਭੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਕੇ ਸਮਾਨ ਅੰਕ ਹੈ।
1. (i) ਰਬਾਬੀ ਕੀਰਤਨਕਾਰਾਂ ਕੇ ਦੋ ਨਾਮ ਲਿਖਿਏ।
(ii) ਸਿਖ ਕੀਰਤਨਕਾਰਾਂ ਕੇ ਦੋ ਨਾਮ ਲਿਖਿਏ।
(iii) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕੇ ਜਨਮ ਤਥਾ ਮ੍ਰਿਤਯੁ ਕਾ ਸਾਲ ਲਿਖਿਏ।
(iv) ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮੇਂ ਕਿਸਕੀ ਬਾਨੀ ਵਰਣਿਤ ਹੈ ?
(v) ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮੇਂ ਵਰਣਿਤ ਚਾਰ ਰਾਗਾਂ ਕੇ ਨਾਮ ਲਿਖਿਏ।

निम्नलिखित पर दो लाइनें लिखिए :

(vi) मंगलाचरण ।

(vii) रीत ।

(viii) गुलदस्ता ।

(ix) जोड़ी ।

(x) शान ।

(xi) तान ।

(xii) इसराज ।

(xiii) रबाब ।

(xiv) दो धाडियों के नाम ।

(xv) दो कविश्रों के नाम ।

(xvi) संत सरवन सिंह गंधर्व की किताबों के नाम लिखिए ।

(xvii) भाई मरदाना कौन थे ?

(xviii) महंत गजा सिंह के योगदान पर दो लाइनें लिखें ।

(xix) गुरमत संगीत में शास्त्रीय संगीत के तत्व क्या हैं ?

(xx) गुरु ग्रंथ साहिब में वर्णित संकीर्ण राग का नाम लिखिए ।

20×1=20

2. गुरमत संगीत में लोक संगीत के तत्वों के बारे में आप क्या जानते हो ? 20

3. संत सरवन सिंह गंधर्व के जीवन परिचय तथा योगदान को संक्षेप में लिखिए। 20

4. गुरमत संगीत की कविश्र परंपरा के बारे में लिखिए। 20

5. गुरमत संगीत में रबाबी कीर्तनकारों का क्या योगदान है ? 20

6. निम्नलिखित में से किसी एक वाद्य पर विस्तारपूर्वक लिखिए :

(i) दिलरुबा ।

(ii) सारंदा । 20

7. गुरमत संगीत के विभिन्न कीर्तन रुझान क्या है ? 20

8. संगीत के प्रति गुरु गोबिंद सिंह जी का योगदान लिखिए। 20

Exam. Code : 214804

Subject Code : 5206

M.A. Music (Instrumental) 4th Semester

ESSAYS ON INDIAN MUSIC & RESEARCH IN MUSIC

Paper—XIV

Time Allowed—Three Hours] [Maximum Marks—100

Note :— Attempt any *five* questions. Question No. 1 is compulsory.

1. Answer the following questions in **one** line :

- (i) Name two types of Research. 1
- (ii) Name two areas of Research in Music. 1
- (iii) Names two instruments dealing with Acoustics. 1
- (iv) Name two Taals Vadyas in Classical Music. 1
- (v) Name two Yoga Asanas. 1
- (vi) Write two major points to be kept in mind while selecting a topic of research in music. 1
- (vii) Write two sources of research in Music. 1
- (viii) Define research in one line as defined by eminent Research Scholars. 1
- (ix) Name two areas of Historical Research in Music. 1

- (x) Name two tools of research for data collection. 1
- (xi) Name two Folk Instruments (Taal Vadya). 1
- (xii) Name two areas of Psychological Research in Music. 1
- (xiii) Write down any two synonyms words for Research. 1
- (xiv) Write down any two qualities of a Good Researcher in one line. 1
- (xv) Write one important feature of Taal Vadyas in Music. 1
- (xvi) Write any two important steps while preparing a synopsis. 1
- (xvii) Give the names of any two books with their authors related to Research Methodology. 1
- (xviii) Write one important characteristic of Acoustic Instruments. 1
- (xix) Name two major types of Media. 1
- (xx) Write any one major source of mass media promoting Indian Classical Music. 1
2. Define Research. Explain its aims and objectives of Research in Music. 10
3. Explain the different priority areas of Research in Music. 10

4. Explain various points to be kept in mind while selecting a Topic for Research in Music. 10
5. Explain the importance of Synopsis in Research. Prepare a synopsis on any research topic of your choice. 10
6. Describe the interrelation between Music and Yoga. 10
7. Define Mass Media and explain its role and relevance in promoting Indian music. 10
8. What do you mean by Acoustics ? Explain the role and use of acoustic instruments in Indian Music. 10

(Punjabi Version)

ਨੋਟ :— ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਉ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1 ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

1. ਨਿਮਨਲਿਖਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਇੱਕ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਦਿਉ :
- (i) ਦੋ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਖੋ। 1
- (ii) ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਦੇ ਦੋ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਖੋ। 1
- (iii) ਪੁਨ ਵਿਗਿਆਨ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਾਲੇ ਦੋ ਵਾਦਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ। 1
- (iv) ਕਲਾਸੀਕਲ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਦੋ ਤਾਲ ਵਾਦਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲਿਖੋ। 1
- (v) ਦੋ ਯੋਗ ਆਸਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲਿਖੋ। 1
- (vi) ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਰਿਸਰਚ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਬਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖੋ। 1
- (vii) ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਦੇ ਦੋ ਸਰੋਤ ਲਿਖੋ। 1

- (viii) ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਖੋਜ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ। 1
- (ix) ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਦੇ ਦੋ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਖੋ। 1
- (x) ਡਾਟਾ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਲਈ ਖੋਜ ਦੇ ਦੋ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਖੋ। 1
- (xi) ਦੋ ਫੋਕ ਇੰਸਟਰੂਮੈਂਟਸ (ਤਾਲ ਵਾਦਿਯ) ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਖੋ। 1
- (xii) ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਖੋਜ ਦੇ ਦੋ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਖੋ। 1
- (xiii) ਰਿਸਰਚ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਦੋ ਸਮਾਨ-ਆਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ। 1
- (xiv) ਇੱਕ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਚੰਗੇ ਖੋਜਕਰਤਾ ਦੇ ਦੋ ਗੁਣ ਲਿਖੋ। 1
- (xv) ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਤਾਲ ਵਾਦ ਦੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਲਿਖੋ। 1
- (xvi) ਇਕ ਸਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਦੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਦਮ ਲਿਖੋ। 1
- (xvii) ਰਿਸਰਚ ਕਾਰਜਵਿਧੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੋ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਉਸਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖੋ। 1
- (xviii) ਐਕੋਸਟਿਕ ਇੰਸਟਰੂਮੈਂਟਸ ਦੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਲਿਖੋ। 1
- (xix) ਮੀਡੀਆ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਦੱਸੋ। 1
- (xx) ਭਾਰਤੀ ਕਲਾਸੀਕਲ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮਾਸ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਰੋਤ ਲਿਖੋ। 1

2. ਖੋਜ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ। ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਦੇ ਲਕਸ਼ ਅਤੇ ਟੀਚਿਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 10
3. ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਰਿਸਰਚ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 10
4. ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾ ਚੁਣਨ ਵੇਲੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 10
5. ਰਿਸਰਚ ਵਿੱਚ ਸਾਰ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖੋਜ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰੋ। 10
6. ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਯੋਗ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰਸੰਬੰਧ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ। 10
7. ਜਨਤਕ ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕਤਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 10
8. ਐਕੋਸਟਿਕ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? ਭਾਰਤੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਐਕੋਸਟਿਕ ਵਾਦਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 10

(Hindi Version)

ਨੋਟ :— ਕੋਈ ਪਾੰਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1 ਸੰਖਿਆ ਅਨਿਵਾਰਯ ਹੈ।

1. निम्नलिखित प्रश्नों का एक पंक्ति में उत्तर दें :—
 - (i) दो प्रकार के अनुसंधान के नाम लिखें। 1
 - (ii) संगीत में अनुसंधान के दो क्षेत्रों के नाम लिखें। 1
 - (iii) ध्वानिक (Acoustic) के साथ काम करने वाले दो वाद्यों के नाम लिखें। 1
 - (iv) शास्त्रीय संगीत में दो ताल वाद्यों के नाम लिखिए। 1

- (v) दो योग आसनों के नाम लिखिए। 1
- (vi) संगीत में अनुसंधान के विषय का चयन करते समय ध्यान में रखे जाने वाले दो प्रमुख बिंदुओं को लिखें। 1
- (vii) संगीत में अनुसंधान के दो स्रोतों को लिखें। 1
- (viii) प्रख्यात अनुसंधान विद्वानों द्वारा परिभाषित रूप में अनुसंधान को एक पंक्ति में परिभाषित करें। 1
- (ix) संगीत में ऐतिहासिक अनुसंधान के दो क्षेत्रों के नाम लिखें। 1
- (x) डेटा संग्रह के लिए अनुसंधान के दो उपकरणों के नाम लिखें। 1
- (xi) दो लोक यंत्रों के नाम (ताल वाद्य) लिखें। 1
- (xii) संगीत में मनोवैज्ञानिक अनुसंधान के दो क्षेत्रों का नाम लिखें। 1
- (xiii) अनुसंधान के लिए कोई भी दो समानार्थक शब्द लिखें। 1
- (xiv) एक पंक्ति में एक अच्छे शोधकर्ता के दो गुण लिखें। 1
- (xv) संगीत में ताल वाद्य की एक महत्वपूर्ण विशेषता लिखें। 1
- (xvi) सारांश तैयार करने के दौरान कोई दो महत्वपूर्ण चरण लिखें। 1
- (xvii) अनुसंधान कार्यपद्धति से संबंधित किन्हीं दो पुस्तकों का नाम उनके लेखकों के नाम के साथ लिखें। 1
- (xviii) ध्वानिक वाद्यों की एक महत्वपूर्ण विशेषता लिखें। 1
- (xix) दो प्रमुख प्रकार के मीडिया का नाम लिखें। 1
- (xx) भारतीय शास्त्रीय संगीत को बढ़ावा देने में मास मीडिया के किसी एक प्रमुख स्रोत को लिखें। 1

2. अनुसंधान को परिभाषित करें। संगीत में अनुसंधान के लक्ष्यों की व्याख्या करें। 10
3. संगीत में अनुसंधान के विभिन्न प्राथमिकता वाले क्षेत्रों की व्याख्या करें। 10
4. संगीत में अनुसंधान के लिए विषय चुनने के दौरान ध्यान में रखे जाने वाले विभिन्न बिंदुओं की व्याख्या करें। 10
5. अनुसंधान में सारांश के महत्व की व्याख्या करें। अपनी पसंद के किसी भी शोध विषय पर सारांश तैयार करें। 10
6. संगीत और योग के बीच अंतर-संबंध का वर्णन करें। 10
7. मास मीडिया को परिभाषित करें और भारतीय संगीत को बढ़ावा देने में इसकी भूमिका और प्रासंगिकता की व्याख्या करें। 10
8. ध्वानिक से आपका क्या अभिप्राय है ? भारतीय संगीत में ध्वानिक वाद्यों की भूमिका और उपयोग की व्याख्या करें। 10

- (v) Which of the following is not a Nayak Bhed ?
 (A) Anbhig (B) Shatth
 (C) Dhrisht (D) Parkiya
- (vi) To which family did Smt. Heerabai Badokar belong ?
 (A) Kirana (B) Delhi
 (C) Agra (D) Gwalior
- (vii) In which Granth do we find prioritized description of Ragas in 'Time-Theory' ?
 (A) Natyashastra
 (B) Sangeet Ratnakar
 (C) Sangeet Makrand
 (D) Sangeet Darpan
- (viii) How many Tatva are there in Rasa ?
 (A) 4 (B) 6
 (C) 5 (D) 7
- (ix) 'Beeti na bitaye raina' is composed in which Raag ?
 (A) Khamaj (B) Yaman
 (C) Kafi (D) Bhairavi
- (x) Name of thata of Raag Bhairavi :
 (A) Bhairavi (B) Todi
 (C) Kafi (D) Khamaj
- (xi) According to ancient authors which Swara is capable of producing Vibhats and Bhayanak Rasa ?
 (A) Ga (B) Ni
 (C) Dha (D) Pa

- (xii) Which one is known as 'Adhvararshak Swara' of the following ?
 (A) Sa (B) Pa
 (C) Ma (D) Ni
- (xiii) Who is the founder of Gwalior Gharana ?
 (A) Tansen
 (B) Nathan Peer Baksh
 (C) Pt. Onkar Nath Thakur
 (D) L.K. Pandit
- (xiv) Ragas are divided into how many sections as per the Time-Theory of Ragas in Hindustani Music, on the basis of 'Swaras' ?
 (A) 10 (B) 5
 (C) 4 (D) 3
- (xv) 'RE-DHA Komal' and 'GA-NI Teevra' swaras are the characteristics of _____.
 (A) Chhayalag Raga
 (B) Parmela Parveshak Raga
 (C) Shudha Raga
 (D) Sandhi Prakash Raga
- (xvi) From the following, which raga is Pramel Praveshak ?
 (A) Bhairavi (B) Jai Jaivanti
 (C) Darbari (D) Kaafi
- (xvii) 'Tu Ganga ki Mauj Main Yamuna ki Dhara' is composed in which Rag ?
 (A) Yaman (B) Bhairavi
 (C) Jai Jaivanti (D) Kalavati

- (xviii) Which is the Nayaka Bhed from below given ?
 (A) Samanya (B) Anukool
 (C) Dakshin (D) Anibhag
- (xix) To which raga does the sangeet "SA DHA, DHA NI RE SA" belong ?
 (A) Bhairavi (B) Bhairav
 (C) Khamaj (D) Darbari
- (xx) To which Thaata does the Kalawati Rag belong ?
 (A) Bilawal (B) Kalyan
 (C) Khamaj (D) Marwa $20 \times 1 = 20$
2. Write in detail the principles of aesthetics in the context of music. 20
3. Give detailed description of the influence and impact of aesthetical elements in music performances. 20
4. What do you mean by 'Raga and Rasa' ? Write in detail. 20
5. Fully explain with examples the relationship of Raga with seasons and time. 20
6. Write about the use of following Indian Classical Ragas in film music :
 (i) Yaman.
 (ii) Bhairavi.
 (iii) Khamaj.
 (iv) Shivranjani. 20
7. Write down the critical and comparative study of the following Gharanas :
 (a) Gwalior.
 (b) Delhi
 (c) Kirana. 20
8. Explain fully 'Nayak-Nayaka Bhed'. 20

(Punjabi Version)

ਨੋਟ : ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ 20 ਵਸਤੂਨਿਸ਼ਠ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਦਾ 1 ਅੰਕ ਹੈ। ਪਰੀਖਿਆਰਥੀ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਲ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਨ। ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਅੰਕ ਬਰਾਬਰ ਹਨ।

1. ਵਸਤੂਨਿਸ਼ਠ ਪ੍ਰਸ਼ਨ :
 (i) ਭਾਰਤ ਮੂਨੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਹਨ :
 (ੳ) ਰਸਵਾਦ (ਅ) ਸਹਸਵਾਦ
 (ੲ) ਧੀਵਾਨੀਵਾਦ (ਸ) ਵਕਰੋਕਤੀਵਾਦ
- (ii) ਥਾਟ ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਗਾ, ਨੀ (GA, NI) ਕੋਮਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ?
 (ੳ) ਕਲਿਆਣ (ਅ) ਮਾਰਵਾ
 (ੲ) ਭੈਰਵ (ਸ) ਕਾਫੀ
- (iii) 'ਤੇਰੇ ਮੇਰੇ ਬੀਚ ਮੇਂ ਕੈਸਾ ਹੈ ਜੇ ਬੰਧਨ ਅਨਜਾਨਾ' ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਿਸ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹੈ ?
 (ੳ) ਸ਼ਿਵਰੰਜਨੀ (ਅ) ਕਾਫੀ
 (ੲ) ਭੈਰਵੀ (ਸ) ਤੋੜੀ
- (iv) ਰਾਗ ਤੋੜੀ ਦੀ ਥਾਟ ਕੀ ਹੈ ?
 (ੳ) ਕਲਿਆਣ (ਅ) ਖਮਜ
 (ੲ) ਭੈਰਵੀ (ਸ) ਤੋੜੀ
- (v) ਨਿਮਤਲਿਖਿਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਨਾਇਕ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ?
 (ੳ) ਅਨਭਿਗ (ਅ) ਸ਼ਠ
 (ੲ) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ (ਸ) ਪਰਕਿਯਾ
- (vi) ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਹੀਰਾਬਾਈ ਬਾਡੋਕਰ ਕਿਸ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ?
 (ੳ) ਕਿਰਾਨਾ (ਅ) ਦਿੱਲੀ
 (ੲ) ਆਗਰਾ (ਸ) ਗਵਾਲਿਯਰ

(vii) ਸਮਾਂ-ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਰਾਗਾਂ ਦਾ ਤਰਜੀਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਵਰਣ ਕਿਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ?

- (ੳ) ਨਾਟਯ ਸ਼ਾਸਤਰ (ਅ) ਸੰਗੀਤ ਰਤਨਾਕਰ
(ੲ) ਸੰਗੀਤ ਮਕਰੰਦ (ਸ) ਸੰਗੀਤ ਦਰਪਨ

(viii) ਰਸ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਤੱਤਵ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?

- (ੳ) 4 (ਅ) 6
(ੲ) 5 (ਸ) 7

(ix) 'ਬੀਤੀ ਨਾ ਬਿਤਾਏ ਰੈਨਾ' ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਿਸ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ?

- (ੳ) ਖਮਜ਼ (ਅ) ਯਮਨ
(ੲ) ਕਾਫੀ (ਸ) ਭੈਰਵੀ

(x) ਰਾਗ ਭੈਰਵੀ ਦੇ ਥਾਟ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਖੋ :

- (ੳ) ਭੈਰਵੀ (ਅ) ਤੋੜੀ
(ੲ) ਕਾਫੀ (ਸ) ਖਮਜ਼

(xi) ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਭਤ (Vibhats) ਅਤੇ ਭਿਯਾਨਕ ਰਸ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜਾ ਰਾਗ ਸਮਰਥ ਹੈ ?

- (ੳ) ਗਾ (Ga) (ਅ) ਨੀ (Ni)
(ੲ) ਧਾ (Dha) (ਸ) ਪਾ (Pa)

(xii) ਨਿਮਨਲਿਖਿਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਅਧਵਦਰਸ਼ਕ ਸਵਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

- (ੳ) ਸਾ (ਅ) ਪਾ
(ੲ) ਮਾ (ਸ) ਨੀ

(xiii) ਗਵਾਲੀਯਰ ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਕੌਣ ਸੀ ?

- (ੳ) ਤਾਨਸੇਨ
(ਅ) ਨਾਥਨ ਪੀਰ ਬਕਸ਼
(ੲ) ਪੰ ਓਂਕਾਰ ਨਾਥ ਠਾਕੂਰ
(ਸ) ਐਲ. ਕੇ. ਪੰਡਿਤ

(xiv) ਸਵਰਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉਪਰ, ਹਿੰਦੁਸਥਾਨੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ-ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਗ ਕਿੰਨੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ?

- (ੳ) 10 (ਅ) 5
(ੲ) 4 (ਸ) 3

(xv) ਰੇ ਪ੍ਰਾ ਕੋਮਲ ਅਤੇ ਗਾ ਨੀ ਤੀਵਰ ਸਵਰ ---- ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ :

- (ੳ) ਛਾਇਆਲਗ ਰਾਗ
(ਅ) ਪ੍ਰਮੇਲ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ਕ ਰਾਗ
(ੲ) ਸੁੱਧ ਰਾਗ
(ਸ) ਸੰਧੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਾਗ

(xvi) ਨਿਮਨਲਿਖਿਤ ਰਾਗ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਰਾਗ ਪ੍ਰਮੇਲ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ਕ ਹੈ ?

- (ੳ) ਭੈਰਵੀ (ਅ) ਜਯ ਜਯਵੰਤੀ
(ੲ) ਦਰਬਾਰੀ (ਸ) ਕਾਫੀ

(xvii) 'ਤੂ ਗੰਗਾ ਕੀ ਮੋਜ ਮੈਂ ਜਮੂਨਾ ਕੀ ਧਾਰਾ' ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਿਸ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ?

- (ੳ) ਯਮਨ (ਅ) ਭੈਰਵੀ
(ੲ) ਜਯ ਜਯਵੰਤੀ (ਸ) ਕਲਾਵਤੀ

(xviii) ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਨਿਮਨ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਨਾਇਕ ਭੇਦ ਹੈ ?

- (ੳ) ਜਨਰਲ (ਅ) ਅਨੁਕੂਲ
(ੲ) ਦੱਖਣੀ (ਸ) ਅਨਿਭਾਗ

(xix) ਸੰਗੀਤ ਸਾ ਪ੍ਰਾ, ਪ੍ਰਾ ਨੀ ਰੇ ਸਾ, ਕਿਸ ਰਾਗ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ?

- (ੳ) ਭੈਰਵੀ (ਅ) ਭੈਰਵ
(ੲ) ਖਮਜ਼ (ਸ) ਦਰਬਾਰੀ

- (xx) ਕਲਾਵਤੀ ਰਾਗ ਕਿਸ ਥਾਟ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ?
 (ੳ) ਬਿਲਾਵਲ (ਅ) ਕਲਿਆਣ
 (ੲ) ਖਮਜ (ਸ) ਮਾਰਵਾ 20×1=20
2. ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸੁਹਜ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਲਿਖੋ। 20
3. ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸੁਹਜ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਅਸਰ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਵਰਣ ਦਿਉ। 20
4. ਰਾਗ ਅਤੇ ਰਸ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਲਿਖੋ। 20
5. ਮੌਸਮ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਗ ਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਸਹਿਤ ਪੂਰਣ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 20
6. ਫਿਲਮ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਉਪਯੋਗ ਬਾਰੇ ਲਿਖੋ :
 (i) ਯਮਨ
 (ii) ਭੈਰਵੀ
 (iii) ਖਮਜ
 (iv) ਸ਼ਿਵਰੰਜਨੀ। 20
7. ਨਿਮਨਲਿਖਿਤ ਘਰਾਣਿਆਂ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਲਿਖੋ :
 (ੳ) ਗਵਾਲਿਯਰ
 (ਅ) ਦਿੱਲੀ
 (ੲ) ਕਿਰਾਨਾ। 20
8. ਨਾਇਕ-ਨਾਇਕਾ ਭੇਦ ਦੀ ਪੂਰਨ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 20

(Hindi Version)

- ਨੋਟ :— (i) ਪਹਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ में 20 वस्तुनिष्ठ प्रकार के प्रश्न हैं, जो कि अनिवार्य है तथा प्रत्येक का 1 अंक है। परीक्षार्थी सभी में से कुल पांच प्रश्न करें।
 (ii) सभी प्रश्नों के समान अंक हैं।

1. वस्तुनिष्ठ प्रश्न :

- (i) भारत मुनि प्रतिपादक हैं :
 (क) रसवाद (ख) सहसवाद
 (ग) धीवानीवाद (घ) वक्रोक्तिवाद
- (ii) थाट रागों की किस श्रेणी में गा, नी (GA, NI) कोमल आता है ?
 (क) कल्याण (ख) मारवा
 (ग) भैरव (घ) काफी
- (iii) 'तेरे मेरे बीच में कैसा है ये बंधन अनजाना' की रचना किस राग में हुई है ?
 (क) शिवरंजनी (ख) काफी
 (ग) भैरवी (घ) तोड़ी
- (iv) राग तोड़ी की थाट क्या है ?
 (क) कल्याण (ख) खमज
 (ग) भैरवी (घ) तोड़ी
- (v) निम्नलिखित में से कौन-सा नायक भेद नहीं है ?
 (क) अनभिज्ञ (ख) षष्ठ
 (ग) दृष्ट (घ) परकिया

(vi) श्रीमति हीराबाई बाडोकर किस परिवार से संबंधित है ?

- (क) किराना (ख) दिल्ली
(ग) आगरा (घ) ग्वालियर

(vii) समय-सिद्धांत में रागों का वरीयता प्राप्त विवरण किस ग्रंथ में मिलता है ?

- (क) नाट्यशास्त्र (ख) संगीत रत्नाकार
(ग) संगीत मकरंद (घ) संगीत दर्पण

(viii) रस में कितने तत्व होते हैं ?

- (क) 4 (ख) 6
(ग) 5 (घ) 7

(ix) 'बीती ना बिताए रैना' की रचना किस राग में हुई ?

- (क) खमज (ख) यमन
(ग) काफी (घ) भैरवी

(x) राग भैरवी के थाट का नाम लिखो।

- (क) भैरवी (ख) तोड़ी
(ग) काफी (घ) खमज

(xi) प्राचीन लेखको के अनुसार विभत (Vibhats) और भयानक रस का उत्पादन करने में कौन-सा राग समर्थ है ?

- (क) गा (Ga) (ख) नी (Ni)
(ग) धा (Dha) (घ) पा (Pa)

(xii) निम्नलिखित में से कौन-सा अध्वदर्शक स्वर के रूप में जाना जाता है ?

- (क) सा (ख) पा
(ग) मा (घ) नी

(xiii) ग्वालियर घराने के संस्थापक कौन थे ?

- (क) तानसेन
(ख) नाथन पीर बक्श
(ग) पं. ओंकार नाथ ठाकुर
(घ) एल. के. पंडित

(xiv) स्वरों के आधार पर, हिन्दुस्तानी संगीत में रागों के समय-सिद्धांत के अनुसार राग कितने भागों में विभाजित है ?

- (क) 10 (ख) 5
(ग) 4 (घ) 3

(xv) रे धा कोमल तथा गा-नी तीव्र स्वर की विशेषताएं हैं।

- (क) छायालग राग (ख) प्रमेल प्रवेशक राग
(ग) शुद्ध राग (घ) संधी प्रकाश राग

(xvi) निम्नलिखित राग में से, कौन-सा राग प्रमेल प्रवेशक है ?

- (क) भैरवी (ख) जयजयावंती
(ग) दरबारी (घ) काफी

(xvii) 'तू गंगा की मौज मैं यमुना की धारा' की रचना किस राग में हुई ?

- (क) यमन (ख) भैरवी
(ग) जयजयावंती (घ) कलावती

(xviii) दिए गए निम्न में से कौन-सा नायक भेद है ?

- (क) सामान्य (ख) अनुकूल
(ग) दक्षिण (घ) अनिभाग